

Prikaz knjige *Nogomet, migracije, integracija*

Zagreb: FF press, 2024, 244 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.2025.7>

Knjiga dr. sc. Marijete Rajković Iveta, redovite profesorice na Odsjeku za etnologiju i kulturnu antropologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, objavljena je 2024. u elektroničkom izdanju. Knjiga objedinjuje četiri studije slučaja kojima je zajednički nazivnik nogomet i propitivanje stupnja uključenosti (inkluzije, integracije) u društvo kroz nogomet. Integracija se analizira iz četiriju različitih perspektiva: istražujući nacionalnu manjinu, članove društva u koje bi se Drugi trebali uklopiti, privilegirane Druge koji se (ne) trebaju integrirati u njima strane zemlje te načine na koji Drugi stječu državljanstvo na temelju sportske izvrsnosti. Tako predstavljen koncept ujedinjen pod naslovom knjige *Nogomet, migracije, integracija* omogućuje nam višeslojna propitivanja integracije onih koji se iz bilo kojeg razloga u društvu doživljavaju ili osjećaju kao Drugi. Naime, dok neki od kazivača žele ostvariti integraciju u društvo u koje bi već davno trebali biti integrirani, ali nisu, dobro plaćeni profesionalci koji se odlučuju na život u njima stranoj zemlji isključivo zbog lukrativnih razloga i, s gledišta razvoja karijere, boljih mogućnosti, ne smatraju se onim Drugima koji bi se trebali integrirati u društvo u koje su došli kao ekonomski migranti.

Knjiga je podijeljena na šest poglavlja, a već u predgovoru nalazimo objašnjene autoričina polazišta u odnosu na temu koju istražuje: »Iako me nogomet izravno nikada nije zanimao, kao niti antropologija spor-

ta, odrastala sam i udala se u obitelj u kojoj svi muškarci jako vole i prate nogometne utakmice. « (str. 7). No, da nije bilo znanstvenog projekta na temu sporta u kojem je sudjelovala i u okviru kojega je i nastala knjiga, to joj polazište, prema vlastitim riječima, ne bi bilo dovoljno. Njega je autorica nadogradila dugogodišnjim iskustvom istraživanja migracija iz drugih, nesportskih aspekata te je, kao rezultat navedenoga, nastala knjiga koja humanističkim i društvenim znanstvenicima pruža, za čitanje i daljnje istraživanje, bogat etnografski materijal.

U prvom poglavlju knjige, »Uvod i ciljevi istraživanja« autorica objašnjava korištene izvore i znanstvenu metodologiju te donosi pregled relevantnih istraživanja i postavlja teorijski okvir. Istraživanje je provedeno od 2019. do kraja 2022. kvalitativnim metodama (najvećim dijelom polustrukturiranim intervjuima i sudioničkim promatranjem), multilokalno (na više lokaliteta u Hrvatskoj i, manjim dijelom, u Sloveniji i Srbiji) i transnacionalno. U uvodnom dijelu autorica nas upoznaje i s ciljevima knjige: prvi je bio istražiti koliko nogomet može pridonijeti integraciji i društvenoj inkluziji, a drugi propitati postojeće teorijske koncepte o integracijskom procesu. Kao osnovni teorijski koncept na koji se naslanja »širi je kontekst socijalne kohezije«, kako navodi, pri čemu, kad propituje socijalnu inkluziju, analizira doprinos nogometa »smanjenju od siromaštva i društvene isključenosti« te doprinos »jednakim mogućnostima«, kao što su »ravnopravni pristup tržištu rada, obrazovanju, sudjelovanju u odlučivanju« (str. 21). U drugom poglavlju knjige, »Uloga no-

gometa u integraciji punopravnih, ali marginaliziranih građana – integracija Roma«, autorica nas upoznaje sa životom Roma u društvima čije državljanstvo imaju, ali su unatoč tomu izloženi dugotrajnim praksama marginalizacije i omalovažavanja. Taj je dio knjige značajan i stoga što donosi kazivanja o životu Roma izvan striktnih teme knjige (nogometa), a koja dokazuju perzistenciju problematike njihove integracije koja, unatoč svim inicijativama na nacionalnoj i internacionalnoj razini, nikako da se pokrene u smjeru rješavanja problema s kojima se Romi suočavaju. I premda je, kako navodi autorica, nogomet prostor na kojemu je moguće djelovanje koje će donijeti bolje integrativne rezultate, dosadašnja iskustva korištenja rezultata sličnih istraživanja ne ostavljaju prostora za nadu da će se nešto značajnije na tom planu i promijeniti. Specifičnost je autoričinih istraživanja da ona istodobno donosi razmišljanja i iskustva uključenosti Roma iz više zemalja u nogomet te će kao takva svakako biti korisna kod osmišljavanja budućih projekata transnacionalne suradnje i usvajanja preporuka za nove europske politika. S druge strane, sučeljavanja razmišljanja Roma iz više zemalja pridonosi razbijanju stereotipa da su »svi Romi isti« te još jednom potvrđuje onaj vječni strah od Drugoga, nepoznatog, »stranca pred našim vratima«, kako je slikovito govorio Bauman, strah koji se razbija tako da se obje strane (»domaći« i »stranac«) susretnu i razgovaraju, za što upravo nogomet pruža izvorsne mogućnosti, kako potvrđuje i autoričino istraživanje. Čitajući drugo poglavlje knjige, zaključujemo da ono može biti dobar materijal i za analizu uspješnosti nacionalnih i europskih

politika prema Romima, pogotovo što iznosi i stavove Roma o diskriminaciji kojoj su izloženi. Treće je poglavlje najopširnije. Naslovljeno je »Kada stranci postaju 'naši' – uloga nogometa i stranih nogometaša u integracijskom procesu (stavovi navijača)«, a istražuje navijače Nogometnog kluba Hajduk iz Splita. Navijačima se u knjizi nazivaju svi oni koji se tako sami nazivaju te se ne pravi razlika između ultrasa i onih drugih, koje ćemo ovdje svesti na naziv »pratitelji«. Obiman etnografski materijal objavljen u ovom poglavlju značajan je materijal ne samo u smislu istraživanja i analize provedene radi interpretacije istraživanja, nego i za sve buduće studije i istraživanja koja će uključivati hrvatske navijače, napose one Hajduka, budući da govori o jednom vremenu i prostorima (zajednicama) i kazivanjima koja bi, da nisu istražena i zabilježena u ovoj knjizi, vjerojatno bila trajno izgubljena. Studija sadržava i poseban dio posvećen navijačima Hajduka, kao i dio o značenju Hajduka za zajednicu i njezin identitet. Budući da pripadnost zajednici navijača Hajduka kazivači smatraju identitetom, autorica ga identificira kao primordijalni oblik, kako ga je nazvao Geertz, i veže ga uz regionalni identitet navijača. Strani nogometaši koji su igrali ili igraju za Hajduk daljnja je tema razmatranja, a potom slijede dijelovi o imigrantima u Dalmaciji (kroz povijest i aktualno) te stavovima navijača o imigrantima, uključujući izbjeglice (Ukrajince i »one druge«). Iz perspektive nogometnog igrača, onog Hajduka, Drugi vremenom postaje prihvaćen, s tim da je dobar ako dobro igra nogomet na utakmicama i donosi bodove klubu, dok mu se loše igranje više zamjera nego nekom do-

maćem igraču, pogotovo igraču rođenom u Splitu. Treća studija pokazuje i heterogenost stavova kazivača navijača, promjenjivost njihova razmišljanja tijekom vremena, ali i različite oblike navijačke (sub)kulture. Druga i treća studija slučaja sadržavaju i slikovne priloge (fotografije) koji korisno nadopunjuje njihove tekstualne dijelove. Četvrto poglavlje, »Migracije trenera, izazovi integracije i rad u multikulturalnim okruženjima« istražuje integracijske prakse trenera hrvatskog porijekla na radu u inozemstvu. Integracija na tržištu traženih (visokokvalificiranih) ekonomskih migranata na području sporta nije se istraživala i u tom je segmentu autorica prva koja propituje kako se uklapaju u sredinu i kako sredina prihvaća one Druge koji su došli isključivo zbog dobrih poslovnih prilika u za njih stranu sredinu. Rezultati istraživanja pokazali su da se treneri bave ili ih dotiče samo integracija u nogometni klub u koji su došli, ne i u zemlju u kojoj taj klub djeluje. Moglo bi se zaključiti da im stoga integracija u značenju što ga uobičajeno većemo uz integraciju i nije potrebna, odnosno da ih ona ne zanima jer je njihov život u novoj sredini vezan isključivo ugovorom kratkog trajanja koji, u slučaju loših poslovnih rezultata, može biti još i kraći. U nekim segmentima takva integracija, ako se takvom i može zvati, integracija je s povlasticama jer u komunikaciju s »domaćima« imaju osigurane prevoditelje, a na svim drugim područjima važnim za integraciju ne nailaze na »izazove« (probleme). Ovo je poglavlje i kraći prikaz suvremenih susreta dobro plaćenih Europljana s dobrostojećim krugovima u Saudijskoj Arabiji. Peto poglavlje, »Međunarodne migracije reprezentativa-

ca, državljanstva i (ne)potrebna integracija« prevedena je verzija znanstvenog članka nastalog u koautorstvu autorice knjige i Vladimira Ivete, objavljenog 2024. u časopisu »Dve domovini«⁴. U toj, četvrtoj, studiji istražuje se suodnos državljanstva i odabira nogometne reprezentacije (nogometno državljanstvo) te prikazuje proces mijenjanja međunarodnih pravila FIFA-a (nacionalne nogometne organizacije) tijekom povijesti. Istražili su se i razlozi zbog kojih su se pojedini nogometaši odlučili igrati za reprezentaciju zemlje koja nije država njihova rođenja. I u ovoj su studiji prikazani privilegirani ekonomski migranti, oni koji su dobili sportsko državljanstvo na temelju i isključivo radi igranja nogometa, pri čemu oni koji su im ga dodijelili nisu ni pomislili na nužnost (ili nepostojanje nužnosti) njihove integracije. Šesto poglavlje, »Zaključak: migracije, integracijska i nogometna iskustva«, objedinjuje zaključke svih četiriju istraženih studija i na osnovu njih donosi i preporuke za javne politike. Izdvojit ćemo onu autorice, da se u provođenje nogometnih aktivnosti u cilju integracije uključe i pripadnici onih od kojih se integracija očekuje, kao i onu samih kazivača: da se dio novca koji, kroz razne vrste kazni, nogometni klubovi plaćaju nacionalnim i nadnacionalnim nogometnim savezima preusmjeri Romima koji će educirati navijače o temama bitnim za suzbijanje diskriminacije i govora mržnje. Ove bi godine trebalo biti objavljeno i tiskano izdanje knjige, uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih.

dr. sc. Rahela Jurković

Požega